

ST. NICOLAASKERK IJSSELSTEIN

Zoals elders ook vaak het geval was, werd de katholieke kerk van IJsselstein na de Reformatie door de protestanten ingenomen. De katholieken namen tijdenlang hun toevlucht tot schuilkerken, waarvan de voorgevels vaak werden ontworpen als een fors uitgevallen woonhuis, onopvallend dus in het toenmalige straatbeeld. Zo ook in IJsselstein. De schuilkerk uit 1635 aan de Havenstraat werd in 1780 door een eveneens onopvallend, maar toch volwaardig kerkgebouw vervangen. Deze deed dienst tot de huidige kerk in gebruik werd genomen.

RIJKE ORNAMENTIEK In opdracht van pastoor Van Leuffen, de eerste directeur van het Groot-Seminarie Rijsenbrug, ontwierp Tepe een hallenkerk met maar liefst 1000 zitplaatsen. Door de aard van de nieuwe katholieke kerken, waarin werd gepreekt voor grote groepen parochianen, gaf Tepe vaak de voorkeur aan het model van een hallenkerk. Bij een dergelijke kerk zijn de zijbeuken even hoog - en in de late gotiek vaak ook even breed - als het middenschip. Het voordeel hiervan is dat er geen kostbare constructies met luchtbogen nodig zijn en de zijschepen meer licht en ruimte boden. Vooral dat laatste maakt de hallenkerken zeer geschikt als preekkerk. Het was een type dat in Westfalen, de omgeving van Münster waar Tepe zijn wiskundestudie had genoten, zeer gebruikelijk was.

In 1887 was de kerk gereed en werd hij gewijd door aartsbisschop Snickers. De goed gekozen locatie van de nieuwe kerk op de westelijke hoek van de middeleeuwse stadskern maakt haar direct zichtbaar bij

BOUWJAAR 1885 - 1887 LOCATIE SINT NICOLAASSTRAAT 12
3401 BS IJSSELSTEIN INFORMATIE WWW.NICOLAASPAROCHIE.NL
INFO@NICOLAASPAROCHIE.NL OPENINGSTIJDEN ELKE DAG VAN
9.00 TOT 16.00 UUR

benadering van het stadje. De Nicolaasstraat biedt een mooie blik op de kerk en met name de toren, die niet alleen vanuit de stad, maar ook vanuit de wijde omgeving boven de bebouwing uitsteekt. Het is een ferme toren met diepe spaarnissen en galmgaten, en elegante steunberen die overgaan in slanke pinakels. Kijkend naar boven valt op dat de dakrand van de kerk afgewerkt is met een gemetselde, opengewerkte borstwering met traceringen, die ook in het bovenste deel van de hoge vensters terugkomen. Het is voor Tepe een vrij rijke ornamentering, die hij bij de andere kerken in dit boekje niet heeft toegepast. De toren wordt aan weerszijden geflankeerd door zijkapellen. Aan de oostzijde is een vijfhoekig gesloten koor te vinden met diagonaal geplaatste kapellen ernaast.

LICHT EN RUIMTE De hoofdingang van de kerk bevindt zich in de westelijke toren. Een voorportaal met een zangtribune erboven geeft toegang tot de eigenlijke kerkruimte. De keuze voor een hallenkerk heeft, zoals gezegd, zijn consequenties voor het interieur. Die levert een heldere, overzichtelijke ruimte op, waarvan de overspanning wordt ondersteund door ronde pijlers met colonetten, die uitmonden in netgewelven over het middenschip. Door de hoge gebrandschilderde glas-in-lood ramen rondom valt er aangenaam veel licht naar binnen op het gevarieerde en stemmige interieur. Een deel van het interieur is ontworpen door Friedrich Wilhelm Mengelberg, soms eigenhandig en soms door lokale ambachtslieden vervaardigd. Het gepolychromeerde altaar dat in de enkele treden hoger gelegen absis, of priesterkoor staat is gesigneerd door Mengelberg zelf. Op dit altaar staan de twaalf apostelen afgebeeld met de martelwerktuigen waarmee ze om het leven zijn gebracht.

Het doopvont, dat staat opgesteld in de doopkapel aan de noordzijde van de toren, dateert ook uit de negentiende eeuw en wordt nog steeds gebruikt. De geelkoperen deksel kan, net als bij de andere door het Bernulphusgilde vervaardigde doopvonten, met een scharnierbrug verplaatst worden. De doopkapel was vroeger met een smeedijzeren hek van de kerkruimte gescheiden, een ontwerp van Mengelberg dat werd gesmeed door de IJsselsteinse smid B. Pompe. Het orgel werd gebouwd in 1908 door de firma Maarschalkerweerd & Zonen te Utrecht. De koorbank en de ijzeren kronen zijn afkomstig uit de eveneens door Tepe ontworpen kerk aan de Biltstraat in Utrecht. In de jaren zeventig ging deze tegen de vlakte, maar delen van het door de leden van het Bernulphusgilde ontworpen interieur werd naar verschillende kerken overgebracht.

In de Mariakapel aan de zuidzijde van de toren staat een klein, naar wordt beweerd dertiende-eeuws, beeldje van Maria opgesteld, de zogenaamde Lieve Vrouwe van Eiteren 'Hulp in Nood'. Dat het beeldje nu in IJsselstein prijkt, mag een wonder heten als je de legende gelooft. Het beeldje verdween tijdens de Reformatie en daarna herhaaldelijk en werd telkens opgevestigd uit de IJssel. In de kerk van 1780 zou al een speciale kapel in de nieuwe schuilkerk voor het beeldje zijn ingericht en werd de Mariaprocessie naar Eiteren in ere hersteld. Het beeldje werd later aangekocht door Van Heukelum en kwam via de Zusters van Liefde in Utrecht, uiteindelijk weer in de nieuwe kerk van IJsselstein terecht. Nog steeds vindt er eens per jaar een processie plaats, via het processiepad naar de voormalige Eitersesteeg en terug naar de Nicolaaskerk. De zijdeur van de Nicolaaskerk is alle dagen open, zodat de devotie de hele week doorgang kan hebben.

Tegen de pilaren van het middenschip staan beelden van verschillende heiligen opgesteld. Dicht tegen het koor is dat de naamgever van de kerk St. Nicolaas en meer naar de toren een gekroonde Maria met kind. Geheel tegen de opvattingen van het Bernulphusgilde in zijn de pilaren beschilderd met een natuursteenkleur, compleet met imitatievoegen. Van Heukelum zei naar aanleiding van het interieur van de kerk in Jutfaas nadrukkelijk: 'Een van baksteen gebouwde kerk kan en mag men niet beschilderen als ware van zij van zandsteen opgetrokken'. En vooral dat de 'imitatie van voegwerk werd... als decoratieve leugen met alle zorg vermeden'. Dat dit hier wel het geval is, heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de interieurafwerking buiten de invloedssfeer van het Bernulphusgilde tot stand is gekomen. De polychromie is grotendeels pas in 1925 aangebracht.

Het eerste gebrandschilderde raam werd in 1889 aangebracht, maar het merendeel van de ramen dateert van na de bouwtijd. Een aantal werd in 1936 vervaardigd door C. Alberdingk in het kunstatelier van Cuypers te Roermond. Enkele andere dateren uit de jaren vijftig en het jongste raam boven de zuidelijke zij-ingang is in 1972 geplaatst. Er is een aantal opvallende voorstellingen in te ontdekken, zoals het portret van Van Heukelum in het rechter glas-in-lood raam in de Mariakapel. Daarboven is in het raam de processie te zien met het Mariabeeldje. De ramen in de doopkapel staan thematisch in relatie met de doop, zoals de Doop in de Jordaan. In de prachtige ramen in het koor valt in het meest rechter een

EEN NOGAL WERELDS GLAS-IN-LOOD RAAM, WAARIN EEN TELEVISIE,
EEN RAKET DIE OP HET PUNT STAAT GELANCEERD TE WORDEN EN
HONGERIGE KINDJES IN AFRIKA TE ONTDEKKEN ZIJN.

afbeelding van Jonas en de walvis te ontdekken. Op 11 november 1972 verleende Paus Paulus II de kerk de titel 'Basilica Minor'; de hoogste eretitel voor een kerkgebouw buiten de stad Rome. Speciaal voor deze gelegenheid werd het glas-in-lood raam boven de zuidelijke zij-ingang vervaardigd. Een op zijn zachtst gezegd nogal werelds raam, waarin een televisie, een raket die op het punt staat gelanceerd te worden en hongrige kindjes in Afrika te ontdekken zijn.

Een aantal opvallende elementen in het interieur is niet vervaardigd of ontworpen zijn door leden van het Bernulphusgilde. Vooral de preekstoel neemt een prominente plaats in. Dit weelderige kunstwerk, vervaardigd in de stijl van de barok, heeft een voetstuk dat wordt gevormd door Franciscus van Assisi, prekend voor de dieren. De communiebank tegen de zuidelijke wand is eveneens in barokstijl uitgevoerd.

NA DE BOUWTIJD Ook voor deze kerk wierp de dreiging van sloop lange tijd een schaduw over het kerkgebouw. De onderhoudskosten waren dermate hoog en de bouwkundige toestand van de kerk navenant slecht dat het kerkbestuur de kerk liever afbrak en een nieuwe bouwde dan het bestaande gebouw restaureerde. Nieuwbouw, zo was voorgerekend, was namelijk goedkoper dan restauratie. Met een flinke overheidssubsidie kon de kerk uiteindelijk toch gerestaureerd worden.

De restauratie vond plaats tussen de jaren 1968 en 1972. De onderste geleding van de wanden, het deel onder de vensters, werd vernieuwd en er werden moderne toegangspartijen aangebracht. De vloer werd vernieuwd en er werd vloerverwarming aangelegd. In die periode zijn ook de bankenrijen uit de zijbeuken verwijderd. Het hek van de doopkapel werd bij de restauratie verdeeld en is nu geplaatst tussen de Maria- en de doopkapel. Bovendien vond er nieuwbouw plaats van de pastorie. Een tamelijk karakterloos gebouw, in vergelijking met de kerk zelf en andere door Tepe ontworpen pastoriegebouwen. Omdat het al weer enige tijd geleden is dat de restauratie heeft plaatsgevonden, heeft het interieur een deel van zijn patina terug. Het maakt een bezoek aan de kerk, mede door de prachtige lichtinval, een zeer aangename belevenis.

HOOGTEPUNTEN

- 1 Traceringen langs de dakrand en in de ramen
- 2 Glas-in-lood raam in de doopkapel van de Doop van Christus in de Jordaan.
- 3 Preekstoel vroege barok, waarschijnlijk van Cornelis van der Voort de Jonge in Antwerpen vervaardigd rond 1700.
- 4 Maria van Eiteren, een klein eikenhouten beeldje van 22 cm hoog dat dateert uit de dertiende eeuw en al eeuwen lang onderwerp is van grote verering en devotie.
- 5 Glas-in-lood raam boven ingangsportaal voor Paus Johannes Paulus met tv, raket en hongerige kindjes in Afrika.

